

2. Сприйняття «Тут і зараз» (допомагає особі інтегрувати відчужені частини свого Я. Цими відчуженими частинами можуть бути визначені відчуття або форми поведінки, пов'язані з певними незавершеними, невідреагованими ситуаціями в минулому, внаслідок яких людина живе не «тут і зараз», а в світі минулого або фантазій). Інколи гештальт-терапія енергійно змушує людину протистояти власним відчуттям і поведінці.

3. «Директивність» (переконання клієнта, вказівка на його проблеми, що потребують корекції, інтерпретація результатів тестів і використання специфічних питань).

4. Діалог «Верхньої собаки» – авторитарної, директивної, та «Нижньої собаки» – пасивної, з відчуттям провини, що шукає пробачення.

5. «Фіксоване відчуття».

ВИСНОВКИ

Ґрунтуючись на проведеному теоретичному аналізі, можна зробити висновок про те, що психологічне консультування – це той метод, який здатен допомогти клієнту проаналізувати конфлікти, що були витіснені; трансформувати цілі життя; усвідомити причини, що заважають бути людині щасливою; допомогти виправити неадекватну поведінку й навчити ефективній. У душевному житті людини наступає етап, який є підготовкою до подальшого руху в розвитку особистості. Реорієнтація – це не зміна життєвого курсу як такого, а пошук нових орієнтирів, які допоможуть людині позбутися психологічного дискомфорту в своєму житті. Це позбавлення від деструктивних моментів життєвого стилю та визначення стратегій і тактик нової конструктивної поведінки людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию / Г.С. Абрамова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – 368 с.
2. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас. – М. : Академический проект, 1999. – 240 с.

УДК 159.92

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ФАКТОРОМ «ОРИГІНАЛЬНІСТЬ» ЗА МЕТОДИКОЮ ДЖ. ГІЛФОРДА ТА Є.П. ТОРРЕНСА

О.О. Загребельна

*викладач кафедри психології Горлівського інституту іноземних мов
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»*

У статті представлено експериментальний аналіз дослідження креативності та творчого мислення дітей старшого дошкільного віку з обмеженими можливостями за методикою Дж. Гілфорда, Є.П. Торренса (модифікація Є.І. Туник) у порівнянні з дітьми з нормальним фізичним розвитком за фактором «оригінальність».

Ключові слова: дитина з обмеженими можливостями, креативність, обдарованість, оригінальність.

В статті представлено експериментальний аналіз дослідження креативності та творчого мислення дітей старшого дошкільного віку з обмеженими можливостями за методикою Дж. Гілфорда, Є.П. Торренса (модифікація Є.І. Туник) у порівнянні з дітьми з нормальним фізичним розвитком за фактором «оригінальність».

Ключевые слова: ребенок с ограниченными возможностями, креативность, одаренность, оригинальность.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Прояви обдарованості «звичайних» дітей та дітей з фізичними вадами проявляються та починають розвиватися у період готовності до школи, що й обумовило велику зацікавленість багатьох психологів. Тому в цей час можна спостерігати й сплеск проявів інтелектуальної або творчої обдарованості дітей, їх здібностей та здатності до того чи іншого виду занять. Проте розвиток цих проявів обдарованості відбувається по-різному в зазначених групах дітей. В той час коли «звичайні» діти в силу особливостей свого віку надають перевагу рухливим іграм, діти з фізичними вадами, які частіше за все не мають такої можливості, займаються навчанням, розвивають свої здібності.

У результаті цього перед нами постала **мета** – дослідити особливості проявів інтелектуальної та творчої обдарованості дітей з особливими потребами, теоретично обґрунтувати та виявити різницю між «звичайними» обдарованими дітьми та обдарованими дітьми з фізичними вадами.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

За основу експериментально-методичної бази було взято методику «Творче мислення» (Дж. Гілфорд, Є.П. Торренс, модифікація Є. Туник) [2, 707]. Апробація методики та саме дослідження проходило на базі соціального центру «Надія», що займається розвитком, корекцією та реабілітацією дітей-інвалідів, та у ДНЗ №2 «Усмішка» м. Горлівки Донецької області. З кожного з закладів були задіяні діти з ознаками творчої та інтелектуальної обдарованості. На базі соціально-реабілітаційного центру проводилося індивідуальне тестування дітей з обмеженими можливостями у кількості одинадцятьох осіб старшого

дошкільного віку. А в яслах-садку комбінованого типу №2 дослідження проводилося з двадцятьма дітьми (15 дітей з нормальним фізичним розвитком та четверо дітей з фізичними порушеннями опорно-рухового апарату). Всього було 12 дівчаток, 18 хлопчиків. Дослідження проводилося упродовж двох років 2009–2010 рр. унаслідок того, що тема є достатньо вузько спрямованою, а відтак, виникли труднощі пошуку дітей саме цієї категорії та віку.

Метою тесту «Творче мислення» Дж. Гілфорда, Є.П. Торренса (модифікація Є. Туник) є вивчення креативності, творчого мислення. Основні фактори, що досліджуються у цій методиці: кмітливність (легкість, продуктивність); гнучкість; оригінальність; точність [2, 730].

Однак під час дослідження ми приділяли основну увагу проявам оригінальності у дітей, тому що саме цей фактор є основним показником креативності дитини [1].

Індивідуальне тестування проводилося приблизно 40 хвилин, в залежності від працездатності дитини. Вікова спрямованість тесту – діти від 5 до 15 років. Вікова група дослідження – діти від 5 до 8 років.

Тест складається з сімох субтестів: «Використання предметів», «Наслідки ситуації», «Слова», «Словесна асоціація», «Малювання зображень», «Ескізи», «Прихована форма».

Діти ділилися на дві групи:

I – діти з фізичними обмеженнями;

II – діти з нормальним фізичним розвитком.

Треба додати, що у методиці проявляються не тільки ознаки творчого мислення, а й інтелектуальні ознаки обдарованості, про що свідчать субтести №3, №4 та частково інші [4].

Алгоритм виконання Субтесту №1 «Використання предметів» полягав у тому, що дітям необхідно було перелічити якомога більше незвичайних способів використання предмета.

Дітям ставилося наступне питання (*тут і далі питання і відповіді наводимо мовою оригіналу*): «Газета використовується для читання. Ты можешь придумать другие способы ее использования. Что из нее можно сделать? Как ее еще можно использовать?».

За визначення числа незвичайних, оригінальних та нестандартних відповідей відповідає фактор оригінальності. Відповідь вважається оригінальною, якщо вона зустрічається 1 раз у всій виборці. Одна оригінальна відповідь дорівнює 5 балів. А усі бали за оригінальні відповіді сумуються за формулою:

$$Op = 5k,$$

де Op – показник оригінальності; k – число оригінальних відповідей.

Ця формула використовується в усіх субтестах для визначення оригінальності відповідей.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

За результатами експериментального дослідження, діти з I групи надали більше оригінальних відповідей, ніж діти II групи, на 10 балів (2 відповіді). До таких нестандартних варіантів використання предмета (у нашому випадку – це «газета») належать наступні: «... оторвать кусочек газеты и приклеить на нос, чтобы не обгорел», «...сделать пакетик для семечек и щелкать их туда», «...свернуть в подзорную трубу и подсматривать за кем-либо», «...заклеивать окна, чтобы не заляпались, когда клеишь обои», «...завернуть цветы, чтобы не замерзли или не кололись», «...замотать себя – пошить «газетный» костюм», «...сделать папье-маше», «...свернуть и положить под ножку стола, если он шатается», «...свернуть трубочкой и бить комаров», «...заворачивать в нее елочные игрушки, чтобы не бились».

Таблиця 1

Сумарна кількість оригінальних відповідей використання предмета за фактором «оригінальність» у субтесті №1 «Використання предмета», наданих старшими дошкільниками обох груп

I група			II група		
Загальна кількість доречних відповідей	З них оригінальних	У відсотках	Загальна кількість доречних відповідей	З них оригінальних	У відсотках
101	6x5=30 б.	5,9%	69	4x5=20 б.	5,8%

Субтест №2 «Наслідки ситуації» також вимагав від дітей ініціативи, пошукової та соціально-комунікативної активності. Він був спрямований на визначення та перелічення різноманітних наслідків гіпотетичної ситуації. Дітям давалася наступна інструкція: «Вообрази, что случится, если животные и птицы смогут разговаривать на человеческом языке». На виконання субтесту дітям надавалося 3 хвилини.

Таблиця 2

Сумарна кількість оригінальних ідей за фактором «оригінальність» у субтесті №2 «Наслідки ситуації», наданих старшими дошкільниками обох груп

I група			II група		
Загальна кількість відповідей	З них оригінальних	У відсотках	Загальна кількість відповідей	З них оригінальних	У відсотках
96 100%	6x5=30 б.	6,25%	70 100%	4x5=20 б.	5,7%

Як бачимо, діти I групи надали оригінальних відповідей на 10 балів більше, ніж діти II групи. Про це також свідчить і загальна кількість отриманих варіантів наслідків ситуації за субтестом. Якщо навести зразки цих оригінальних нестандартних відповідей, то в I групі вони навіть є дещо цікавішими, емоційнішими, з присмаком особистісного болю від своїх фізичних вад, але з більшою фантазійністю («...они заберут голоса людей, и мы будем молчать», «...произойдет волшебство», «... они бы рассказали нам, как лечит болезни», «...нам всем будет счастье», «...я их и так понимаю», «...они возьмут меня полетать с ними»). Діти II групи теж надали неочікувані відповіді («... они могут стать людьми», «...люди будут меньше их обижать», «...начнется большой шум и гам везде», «...мы узнаем все их секреты»).

Таблиця 3

Сумарна кількість оригінальних слів за фактором «оригінальність» у субтесті №3 «Слова», наведених старшими дошкільниками обох груп

I група					II група				
Загальна кількість доречних відповідей	З них оригінальних зі складом		У % за склади		Загальна кількість доречних відповідей	З них оригінальних зі складом		У % за склади	
	«по»	«ка»	«по»	«ка»		«по»	«ка»	«по»	«ка»
95 100%	12x5=60б.	2x5=10 б.	12,6%	2,1%	93 100%	6x5=30 б.	3x5=15 б.	6,5%	3,2%

Переходячи до аналізу наступного субтеста №3 під назвою «Слова», слід зауважити, що тут ми простежуватимемо не тільки творчий потенціал та творче мислення дитини, а ще і її інтелектуальні здібності, хоча практично у кожному субтесті вони перекликаються та не можуть існувати окремо.

Алгоритм виконання субтесту полягає в тому, що за 4 хвилини (виконання субтесту проводилося у двох частинах по 2 хвилини на кожну) дитині необхідно придумати слова, що починаються та закінчуються відповідним складом. Дітям обох груп надавалася така інструкція: «1. Придумай слова, которые начинаются на слог «по», например «полка»; 2. Придумай слова, которые заканчиваются на слог «ка», например «сумка».

За фактором «оригінальність» відповіді різняться не тільки по групах, а й у самих групах за кількістю використання слів зі складами «по» та «ка». Діти I та II груп надали більше оригінальних відповідей на слова із початковим складом «по», ніж з кінцевим «ка» (12,6% та 6,5% проти 2,1% та 3,2%). Якщо порівнювати між собою оригінальність використаних слів обох груп, то незвичайні відповіді щодо використання слів зі складом «по» надали діти I групи (на 30 балів більше, ніж діти II групи). А от діти II групи надали на 5 балів більше відповідей у використанні складу «ка». Діти I групи наводили більш наукові слова, реалії, що вони могли побачити за вікном, та ті, що допомагають їм в повсякденному житті; слова, що справили на них велике враження («пособие», «подсолнух», «посох», «попугай», «посол», «поселок», «почка», «портфель», «полька», «помощь», «портрет», «помощник»; «холка», «снежинка»). А діти II групи наводили ті слова, що просто оточують їх у побуті, але достатньо оригінальні («помада», «посуда», «почта», «порошок», «полено», «подоконник»; «канарейка», «клюшка», «улитка»).

У субтесті №4 «Словесна асоціація» необхідно було навести якомога більше визначень для загальновикористовуваних слів (у нашому випадку «книга»). Інструкція дітям давалася така: «Найди как можно больше определений для слова «книга». Например: «красивая книга». Какая еще бывает «книга?»

Час виконання субтеста – 3 хвилини.

За загальну кількість відповідей бралися ті, що були первинними, а не вирахованими за категоріями. Діти I групи надали удвічі більше оригінальних відповідей (що зустрічалися на групу 30 дітей 1 раз), ніж діти II групи. Це такі варіанти відповідей, як: «книга поучительная», «книга захватывающая», «книга увлекательная», «книга раскладная». А діти II групи надали такі оригінальні відповіді, як «книга-веер», «книга-гармошка». Ця протилежність у наданих визначеннях між групами зводиться до того, що діти з фізичними вадами більше читають, отже, увесь прочитаний матеріал пропускають через себе, і ми отримуємо відповіді, що відносимо до категорії «емоційно-оціночного сприйняття». А незвичайні відповіді дітей з нормальним фізичним розвитком пояснюються тим, що нещодавно вони всією групою відвідали виставку «Мініатюрної книги» у м. Горлівці, де й бачили схожі експонати.

Таблиця 4

Сумарна кількість оригінальних визначень за фактором «оригінальність» у субтесті №4 «Словесні асоціації», наданих старшими дошкільниками обох груп

I група			II група		
Загальна кількість відповідей	З них оригінальних	У відсотках	Загальна кількість відповідей	З них оригінальних	У відсотках
126 100%	4x5=20 б.	15,8%	104 100%	2x5=10 б.	9,6%

Переходячи до субтесту №5 «Малювання зображень», треба зауважити, що алгоритм його виконання був наступний – треба було намалювати відповідні об’єкти, використовуючи встановлений набір фігур. Інструкція для дітей була наступного змісту: «Нарисуй определенные объекты, пользуясь следующим набором фигур: круг, прямоугольник, треугольник, полукруг. Каждую фигуру можно использовать несколько раз, меняя ее размеры и положение в пространстве, но нельзя добавлять другие фигуры или линии. В первом квадрате нарисуй лицо, во втором – дом, в третьем – клоуна, а в четвертом – то, что ты хочешь. Четвертый рисунок подпиши».

Дитині показують набір фігур та квадрат, у якому потрібно малювати. Час виконання усіх малюнків – 8 хвилин. Довжина сторони квадрата на тестовому бланку (а їх потрібно 4 на кожний малюнок) – 8 сантиметрів.

Таблиця 5

Сумарна кількість оригінальних елементів у зображених малюнках за фактором «оригінальність» у субтесті №5 «Малювання зображень», представлених старшими дошкільниками обох груп

І група			ІІ група		
Загальна кількість відповідей	З них оригінальних за малюнки		Загальна кількість відповідей	З них оригінальних за малюнки	
	1–3	4		1–3	4
192 100%	10x3=30 б. 15,6%	4x5=20 б. 10,4%	170 100%	7x3=21 б. 12,4%	2x5=10 б. 5,9%

Підводячи підсумки, ми сумуємо кількість балів та відсотків за всіма малюнками в обох групах. Тобто отримуємо наступні результати у відповідності до вище встановленої формули визначення оригінальності за субтестом №5 – 50 балів, тобто 30% (І група), та 31 бал, тобто 18,3%.

Яскраво видно, що в цьому субтесті діти використали багато оригінальних елементів. Діти з І групи отримали 30 балів (15,6%), а діти ІІ групи – 21 бал (12,4%). Але найбільшу нашу увагу привернули оригінальні малюнки за четверте зображення. Діти І групи зобразили наполовину більше оригінальних ідей, ніж діти ІІ групи. Приблизно в половини дітей малюнки були схожими (діти малювали будинки, близьких родичів, людей, просто повторювали геометричні фігури або додавали до них дрібні деталі). А от зазначена кількість дітей була оригінальнішою. Цим дітям вдалося втілити в життя такі незвичайні форми, що перейшли у «башню», «ракету», «поезд», «будку», «браслет», «робота». Ще сподобався варіант «дом», проте він був цікавий та оригінальний не за темою, а за змістом. Це був «дом и его отражение в воде». Цей факт зацікавив нас, і хоча ми не віднесли його до списку оригінальних, не згадати про нього не могли.

Субтест №6 під назвою «Ескізи» був також цікавим та нестандартним за своїм виконанням. Дітям необхідно було перетворити на різноманітні зображення однакові фігури (круги), що знаходяться у 20 квадратах посередині. Їм давалася наступна інструкція: «Добавь любые детали или линии к основному изображению так, чтобы получились различные интересные рисунки. Рисовать можно как внутри, так и снаружи круга. Нужно дать название каждому рисунку». На час виконання завдання відводилося 10 хвилин.

Такий тип завдання дуже зацікавив дітей обох груп, і вони швидко взялися до роботи.

Таблиця 6

Сумарна кількість оригінальних малюнків за фактором «оригінальність» у субтесті №6 «Ескізи», наданих старшими дошкільниками обох груп

І група			ІІ група		
Загальна кількість малюнків	З них оригінальних	У %	Загальна кількість малюнків	З них оригінальних	У %
259 100%	14x5=70 б.	27,0%	232 100%	9x5=45 б.	19,4%

За кількість оригінальних, нестандартних, незвичайних та просто дуже цікавих малюнків цей субтест перевищив усі інші. Та не тільки самі малюнки вражали нас, а й задум, зміст, тема, назва, врешті-решт. Діти придумували такі речі, що навіть іноді самим потім ставало смішно. Але для нас то була справжня скарбничка фантазії. Звичайно, що нам і потрібно було довести, діти І групи знову набрали більшу кількість балів (70 проти 45, тобто 27,0% проти 19,4%). Вони представили на 5 оригінальних малюнків більше, ніж діти ІІ групи. В першій групі були малюнки з такими назвами: «ушная раковина» (частини тіла), «карандаш» (канцелярія), «помпон от шапки» (одяг), «шляпка от гвоздя» (інструменти) та додалися «игра «крестики – нолики», «пятно у далматинца», «жонглирование шариками», «лоскут ткани в горошек», «торнадо и дыра, которая засасывает», «зрачок глаза», «костяшки пальцев, сжатые в кулак», «рот с зубами», «улитка в панцире», «комочек пластилина».

Діти ж ІІ групи «оригінальнічили» трохи в іншій манері. До їх цікавих малюнків ми додаємо малюнки за новими категоріями (їх у ІІ групи було 2): «ангелочек» (сувеніри), «пяточок (копейка)» (гроші) та відмічаємо ще 7, таких як: «венчик», «звонок», «вентилятор», «светофор», «диск», «мишень», «окно».

Звичайно ж, ми можемо відмітити, наскільки різняться оригінальні відповіді дітей І групи та дітей ІІ групи. В першій групі ми бачимо багату просторову уяву, абстрактне, нестандартне мислення, а в дітей

другої групи малюнки хоч і оригінальні, бо в інших не зустрілися, але вони досить примітивні, не такі продумані та без особливої уяви.

Переходячи до аналізу останнього Субтесту №7 «Прихована форма» згаданої методики, треба сказати, що основним завданням тут було знайти різноманітні фігури, що заховані у складному, малоструктурованому зображенні. Інструкція для дітей давалася наступна: «Найди как можно больше изображений на этом рисунке. Что нарисовано на этой картинке?» Час виконання субтесту – 3 хвилини.

Слід додати, що методика пропонує нам чотири різні малюнки. Ми обрали лише один (малюнок А. Колдера «Ловушка для омара и рыбий хвост»), бо інші були дуже складними для дітей такого віку.

Таблиця 7

Сумарна кількість оригінальних відповідей за фактором «оригінальність» у субтесті №7 «Прихована форма», наданих старшими дошкільниками обох груп

I група			II група		
Загальна кількість малюнків	З них оригінальних	У відсотках	Загальна кількість малюнків	З них оригінальних	У відсотках
85 100%	8x5=40 б.	4,7%	76 100%	бгрупи 8x5=40 б.	5,3%

Діти I та II груп дали однакову кількість оригінальних відповідей, серед яких було представлено різноманітні варіанти, такі як: «лужа», «ветка», «улей», «ребра», «скелет», «копытце», «паук сплел паутину», «микрофон», «фен», «копье», «ананас», «торнадо», «травинка», «цепочка», «колпак», «след».

ВИСНОВКИ

Отже, після проведення цієї методики ми можемо зробити висновок, що представлений нами порівняльний аналіз ще раз вимальовує картину, де діти з особливими фізичними потребами перевищують та випереджають інтелектуально та творчо обдарованих дітей з нормальним фізичним розвитком. Звичайно ж, ці результати нерозривні, і діти II групи теж інтелектуально та творчо розвинені, однак фантазія дітей I групи не знає меж. Так, вони не такі швидкі, багато чого їм не вдається через проблеми з моторикою, але сам «політ» їхньої думки, нестандартний підхід до звичайних ситуацій та способи розв'язання проблем роблять цих дітей на голову вище від інших. Причина може полягати в тому, що широта їхньої фантазії більша, ніж у дітей з нормальним фізичним розвитком, яким за великою кількістю рухливих ігор, тренувань, гуртків нема коли займатися подібними видами творчих розвивальних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В.Н. Экспериментальное исследование формирующего действия микросреды на креативность / В.Н. Дружинин, Н.В. Хазратова // Психологичний часопис. – 1994. – № 4. – С. 21–24.
2. Козловский О.В. Открой в себе гения / О.В. Козловский. – Донецк : ООО ПКФ «БАО», 2005. – 736 с.
3. Психологичний словник / за ред. В.І. Войтка. – К. : Вища шк., 2003. – 235 с.
4. Шадриков В.Д. Способности, одаренность, талант / В.Д. Шадриков // Развитие и диагностика способностей. – М. : Наука, 1991. – 361 с.

УДК 159.922

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛУХАЧІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

В.М. Івкін

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри управління проектами і загальнофахових дисциплін
Інституту менеджменту і психології УМО НАПН України*

Автор аналізує психологічні особливості розвитку іншомовної соціокультурної компетентності слухачів у системі післядипломної освіти і результати експериментального впровадження методів викладання з урахуванням цих особливостей.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, іншомовна соціокультурна компетентність, післядипломна освіта, слухачі.

Автор анализирует психологические особенности развития иноязычной социокультурной компетентности слушателей в системе последиplomного образования и результаты экспериментального внедрения методов преподавания с учетом этих особенностей.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, иноязычная социокультурная компетентность, последиplomное образование, слушатели.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стрімка інтеграція України в Європу, стирання кордонів між націями підсилюють необхідність ефективного вивчення іноземних мов. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності має на меті